

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr inż. Dominika Czerkawskiego pt. *„Polityka państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce”*.

Promotor dr hab. Gerhard –Wilhelm Weber, prof. PP

Promotor pomocniczy dr Joanna Małecka.

1. Podstawy formalne recenzji

Podstawą formalno-prawną sporządzenia recenzji stanowi pismo dr hab. Hanny Włodarkiewicz – Klimek, prof. PP, Dziekan Wydziału Inżynierii Zarządzania Politechniki Poznańskiej z dnia 25 września 2023 roku, z prośbą o sporządzenie recenzji pracy doktorskiej pt. *„Polityka państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce”*, autorstwa mgr. inż. Dominika Czerkawskiego.

W aspekcie prawnym podstawy formalne sporządzenia recenzji zostały określone w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzenia czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora Dz.U. z 2018, poz.261, & 6 z zastrzeżeniem zapisów & 32) w związku z art. 179 ust.1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018, poz. 1669).

2. Uzasadnienie wyboru problematyki rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska dotyczy niewątpliwie ważnej i interesującej problematyki, którą stanowi polityka państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce. Wybór tej problematyki zasługuje na uwagę z wielu względów. Osoby z niepełnosprawnościami stanowią istotną część społeczeństwa w Europie i w Polsce oraz wymagają szczególnego

wsparcia ze strony rządu, społeczeństwa, jak też dedykowanej instytucji państwowej. Dlatego też, w większości krajów wysoko rozwiniętych wprowadzane zostały różnego rodzaju rozwiązania celem poprawy i warunków życia oraz wspomagające aktywność zawodową tej grupy osób. Wprowadzano też programy i inicjatywy wspierające zatrudnienie osób niepełnosprawnych w przedsiębiorstwach z sektora MSP. Obejmują one wsparcie finansowe, ulgi podatkowe, preferencyjne zamówienia, jak też szkolenia i doradztwo dla pracodawców w zakresie dostosowania miejsc pracy dla osób z niepełnosprawnościami. Mimo, iż w gospodarce polskiej powołano m.in. takie instytucje, jak PEFRON, czy Zakłady Pracy Chronionej, to jednakże w ocenie osób z niepełnosprawnościami działania tych instytucji nie są skuteczne. Brak jest ponadto kompleksowego systemu wsparcia osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy. Z drugiej strony, można zauważyć, iż w literaturze polskiej stosunkowo mało jest prac zajmujących się problematyką osób z niepełnosprawnościami, tak od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Biorąc to pod uwagę, należy stwierdzić, iż podjęcie przez Doktoranta tematu związanego z polityką państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce, należy uznać ze wszech miar zasadne i merytorycznie uzasadnione. Recenzowana rozprawa wypełnia lukę badawczą w tym zakresie oraz ma duże znaczenie z punktu widzenia praktyki życia gospodarczego. Należy również podkreślić, iż wybór problematyki badawczej jest zadaniem ambitnym, wymagającym przeprowadzenia pogłębionych studiów literatury, jak też własnych badań empirycznych.

3. Cele i pytania badawcze

We wstępie rozprawy Autor przedstawił cel poznawczy, jakim była analiza polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce. Natomiast celem aplikacyjnym (użytecznym) była próba zdefiniowania możliwych rekomendacji w zakresie wspierania polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach (*s.9 pracy*). Autor przyjął, iż rozważania podjęte w pracy, sprzyjające realizacji sformułowanym celom, będą prowadzone zarówno z punktu widzenia osób z niepełnosprawnościami, jak też pracodawców zatrudniających osoby

z niepełnosprawnościami i osób z niepełnosprawnościami, prowadzącymi jednoosobową działalność gospodarczą.

Oprócz wymienionych wyżej celów, w rozprawie Autor postawił określił następujące pytania badawcze :

- Czy posiadana grupa niepełnosprawności wpływa na wybór wielkości i lokalizacji miejsca pracy przez osoby z niepełnosprawnościami (OzN)?

- Czy posiadany stopień niepełnosprawności wpływa na wybór wielkości i lokalizacji miejsca pracy przez OzN?

- Czy osoby z niepełnosprawnościami (OzN) posiadające zdolność do wykonywania pracy są czynne zawodowo bądź aktywnie poszukuje pracy?

- Co motywuje OzN do migracji w celu poszukiwania pracy?

-Które przedsiębiorstwa w opinii osób z niepełnosprawnościami (OzN) są uznawane za przyjazne środowisku pracy : Zakłady Pracy Chronionej (ZPCH) czy MSP na otwartym rynku pracy?

- Czy występuje relacja pomiędzy liczebnością OzN pracujących w Zakładach Pracy Chronionej (ZPCh) a w MSP na otwartym rynku pracy?

- Czy rządowy instrument wsparcia, tj. wskaźnik 6% przeznaczonych etatów dla OzN jest wystarczający do poprawy ich aktywności zawodowej w sektorze publicznym?

- Czy wielkość przedsiębiorstwa wpływa na przestrzeganie wskaźnika Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), co do zatrudnienia osób z niepełno sprawnościami? (strony 9 -10 pracy).

Tak postawione pytania , w moim przekonaniu, są trafne i dobrze porządkują dalszy tok postępowania badawczego. Zaprezentowane wyniki badań i ich analiza, świadczy o tym, iż Autor zrealizował postawione we wstępie cele rozprawy, jak odpowiedział na pytania badawcze, prezentując opracowanie o dużych walorach merytorycznych i praktycznych, w pełni odpowiadające wymogom rozprawy doktorskiej.

4. Źródła informacji i metody badawcze

Rozważania podjęte w pracy opierają się zarówno na informacjach i danych wtórnych, jak też danych pierwotnych. Wykorzystano dostępne dane statystyczne,

jak też inne dane zgromadzone w trakcie studiów literaturowych z zakresu problematyki osób z niepełnosprawnościami. W pracy wykorzystano bogatą literaturę przedmiotu, w tym wiele prac opublikowanych w j. angielskim. Ponadto wykorzystano akty prawne i źródła internetowe. Dobór i stopień wykorzystania źródeł literaturowych należy uznać za bardzo dobry. Dane pierwotne zgromadzone natomiast w trakcie własnych badań empirycznych o charakterze badań ilościowych i jakościowych. Badanie ilościowe przeprowadzono wśród respondentów z prawnie orzeczonym stopniem niepełnosprawności w oparciu o kwestionariusz ankiety metodą CAWI. Badania jakościowe przeprowadzono natomiast wśród właścicieli mikro, małych i średnich przedsiębiorstw oraz osób z niepełnosprawnościami prowadzącymi jednoosobową działalność gospodarczą. Narzędziem badawczym był wywiad pogłębiony przeprowadzony metodą CATI. Do analizy wyników przeprowadzonych badań empirycznych Autor wykorzystał natomiast metody statystyczne i ekonometryczne, m.in. z zakresu statystyki opisowej, regresji liniowej i innych. Należy podkreślić, iż w rozdziale trzecim Autor bardzo dokładnie opisał zastosowane metody badawcze, jak też precyzyjnie scharakteryzował próbę badawczą. W badaniach ilościowych, zostały uwzględnione takie charakterystyki, jak zdolność do wykonywania pracy, aktywność gospodarczą, wykształcenie respondentów, rodzaj niepełnosprawności, miejsce zamieszkania, korzystanie z dofinansowań państwowych, preferencje wyboru środowiska pracy, gotowość do migracji. działalności badanych podmiotów, itp. Podobnie scharakteryzowana została próba badawcza w badaniach jakościowych. Jako okres badawczy przyjęto lata 2021-2022.

Należy podkreślić, że przyjęte źródła informacji i danych są właściwe. Również zastosowane metody badawcze nie budzą zasadniczych wątpliwości. Uważam, iż umożliwiły one zarówno realizację celów rozprawy, weryfikację przyjętych pytań badawczych, jak też były podstawą do sformułowania wielu interesujących wniosków i spostrzeżeń.

5. Struktura i zawartość merytoryczna dysertacji

Recenzowana rozprawa obejmuje czwarty rozdział, poprzedzone wstępem i spisem treści. Do pracy dołączono podsumowanie i zakończenie, bibliografię,

załączniki oraz streszczenie rozprawy w języku angielskim. Całość rozprawy obejmuje 244 strony wydruku komputerowego, z czego 212 strony stanowi zasadniczą część rozprawy. Wszystkie części rozprawy stanowią logiczną całość, podporządkowaną realizacji celów oraz odpowiedzi na przyjęte pytania badawcze.

Przechodząc do szczegółowej oceny treści i zawartości rozprawy, zwracam uwagę, iż tytuł jest w pełni zgodny z treścią i prezentowaną problematyką.

We wstępie przedstawiono najważniejsze przesłanki podjęcia tematu rozprawy, cel poznawczy i aplikacyjny. Zdefiniowano problemy badawcze, jak też postawiono pytania badawcze. Zawarto również uzasadnienie wyboru województwa wielkopolskiego do przeprowadzenia analizy sytuacji ekonomiczno-finansowej osób z niepełnosprawnościami, zwięźle opisano metodykę przeprowadzonych badań oraz zarysowano strukturę rozprawy i zasadnicze zagadnienia podejmowane w poszczególnych rozdziałach.

Rozdział pierwszy został zatytułowany „Rola i znaczenie środków publicznych wspierających aktywizację osób z niepełnosprawnościami” (s.15-57). Omawiając mówił miejsce osób z niepełnosprawnościami w naukach społecznych, Autor wskazuje na niedostateczną liczbę kierunków studiów nad niepełnosprawnościami w Polsce. Bardzo ważny aspekt podjęty w tym rozdziale dotyczył koncepcji zarządzania państwem ukierunkowanej na problematykę osób z niepełnosprawnościami. Autor omawia wybrane koncepcje w czasach starożytnych oraz główne nurty ekonomii klasycznej i neoklasycznej. Przedstawia też podejścia i rozwiązania wprowadzone przez wybrane rządy w Polsce po 1989 roku na rzecz osób z niepełnosprawnościami. W końcowej części rozdziału Autor omówił poszczególne rodzaje pomocy publicznej dla podmiotów gospodarczych, z uwzględnieniem osób z niepełnosprawnościami, porównując je z rozwiązaniami stosowanymi w gospodarce niemieckiej.

Rozpoczynając swoje rozważania w rozdziale drugim, Autor prezentuje wybrane sylwetki osób z niepełnosprawnościami, które wniosły istotny wkład do społeczeństwa. Osoby te występują/występowały zarówno w grupie naukowców, przedsiębiorców, jak też osób publicznych i sportowców. Analizuje również sposoby postrzegania osób z niepełnosprawnościami w różnych modelach społecznych. Bardzo ważny aspekt podjęty w tym rozdziale dotyczy osób z niepełnosprawnościami w światowym ekosystemie. Jak wynika z zaprezentowanych danych, osoby z

niepełnosprawnością stanowią 15% globalnej populacji ludności. W Unii Europejskiej udział ten jest wyższy i wynosi 17,7%. Obserwowane są różnice w liczbie osób z niepełnosprawnościami w poszczególnych kontynentach i w krajach. Nie mniej jednak, tak wysoki udział osób z niepełnosprawnością stawia coraz to większe wyzwania sprostania potrzebom tych osób, co znajduje m.in. odzwierciedlenie w dokumentach uchwalanych na szczeblu międzynarodowym, w tym przez ONZ. Autor prezentuje wybrane akty prawne traktujące o niepełnosprawności, jak też konferencje międzynarodowe, na których problematyka ta była podejmowana. Szczególna uwaga w tym rozdziale poświęcona została instrumentom wsparcia dla osób niepełnosprawnych w Europie i w Polsce. Z zaprezentowanych danych wynika, iż Polska znajduje się nieznacznie poniżej średniej unijnej, wydając na świadczenia związane z chorobą i niepełnosprawnością 2,4% PKB. Wdrożono też wiele programów mających na celu wsparcie aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnością. Dużą wartość poznawczą ma zaprezentowana statystyka dotycząca aktywności ekonomicznej osób z niepełnosprawnościami oraz pracodawców korzystających z dofinansowania do wynagrodzeń zatrudniających osoby z niepełnosprawnościami.

Rozważania podjęte w rozdziale trzecim pt. „Metodyka badania” (s.112- 158) można podzielić na dwie zasadnicze części. W pierwszej z nich Autor zwrócił wagę problematyki osób z niepełnosprawnościami w Polsce. Przytoczył dane dotyczące osób z niepełnosprawnościami w podziale na poszczególne województwa, podkreślając, iż województwo wielkopolskie znajduje się na trzecim miejscu pod względem udziału osób z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie mieszkańców. Osoby te mogą korzystać ze wsparcia oferowanego przez różne stowarzyszenia i fundacje, jak też ośrodki gminne. Poznanie najlepszych praktyk wsparcia oferowanego dla osób z niepełnosprawnościami i roli w tym obszarze województwa wielkopolskiego może skutkować wieloma korzyściami, w tym może być pomocne przy przygotowaniu rekomendacji dla polityki państwa. Uzasadnia to celowość przeprowadzenia badań wśród mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, jak też wśród osób z niepełnosprawnością zamieszkałych lub prowadzących jednoosobową działalność na terenie Wielkopolski.

W dalszej kolejności w rozdziale trzecim Autor określił pytania badania, jak też bardzo dokładnie scharakteryzował próbę w badaniach ilościowych i jakościowych. Szczegółowo omawia też metody i techniki badawcze zastosowane w rozprawie.

Za najbardziej wartościową część pracy należy uznać rozważania podjęte w rozdziale czwartym. Stanowią one udaną próbę odpowiedzi na pytania problemowe oraz realizacji celu poznawczego i utylitarne. W pierwszej kolejności Autor odniósł się do badań ilościowych, omawiając preferencje respondentów co do wyboru miejsca pracy, a następnie przedstawił determinanty prób badawczych. Autor szczegółowo omawia wyniki dotyczące determinant wyboru miejsca pracy przez osoby z niepełnosprawnościami, jak też wyniki dotyczące aktywności zawodowej. Z przeprowadzonych badań wynika, iż osoby z niepełnosprawnościami w znacznym stopniu są niechętnie do podejmowania własnej jednoosobowej działalności gospodarczej lub też napotykają większe trudności w dostępie do instrumentów wspierających tę aktywność na otwartym rynku pracy w porównaniu do osób z niepełnosprawnością lekką lub umiarkowaną. Z kolei, rodzaj niepełnosprawności związany z dysfunkcją wzroku, słuchu i zaburzeniami psychicznymi, rzadko występuje wśród osób deklarujących aktywność gospodarczą, bądź jej brak na rynku pracy. Z badań wynika również, iż respondenci – osoby z niepełnosprawnościami - częściej wybierali zatrudnienie na otwartym rynku pracy niż w zakładach pracy chronionej. Ważne wnioski można sformułować biorąc pod uwagę aktywność zawodową osób z niepełnosprawnościami, motywację do migracji w poszukiwaniu pracy, jak też konieczność przestrzegania wskaźnika PEFRON co do wymogu zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami.

Zaprezentowane wyniki przeprowadzonych badań, jak też ich analiza, przedstawione są przejrzystie i logicznie – w tabelach i na wykresach – z poprawnymi opisami, pozwalają sformułować wniosek, iż Doktorant bardzo dobrze opanował dobór i stosowanie narzędzi badawczych, jak też wykazał się umiejętnością prowadzenia analiz i formułowania na tej podstawie wniosków i rekomendacji .

O szczególnej wartości recenzowanej rozprawy świadczy oryginalny autorski model polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach. Model ten został przedstawiony w zakończeniu rozprawy i uwzględnia zarówno wsparcie finansowe dla MSP, jak też programy

szkoleniowe i edukacyjne, jak też tworzenie i dostosowywanie miejsc pracy dla potrzeb osób niepełnosprawnością. Ponadto w modelu akcentuje się konieczność stałego monitorowania i oceny efektywności programów, jak też prowadzenia kampanii społecznych zmieniających świadomość wobec osób niepełnosprawnych. Zaprezentowany model jest zarówno dużym osiągnięciem merytorycznym Autora i stanowi o wartości dodanej tej pracy. Ma też duże znaczenie praktyczne. Może być przydatny dla polityków planujących i wdrażających rozwiązania na rzecz osób z niepełnosprawnością.

Całość rozprawy wieńczy jej podsumowanie i zakończenie, w którym Autor zawarł najważniejsze wnioski wynikające z przeprowadzonych badań empirycznych, zaprezentował autorski model polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach, jak też wskazał na kierunki przyszłych badań.

Analizując treść i układ rozprawy należy stwierdzić, że struktura pracy jest właściwie zaplanowana a poszczególne rozdziały są z sobą logicznie powiązane, ściśle podporządkowane celom i weryfikacji pytań badawczych. Na podkreślenie dobra standaryzacja problemów. Rozprawa posiada staranny zapis w formie wydruku komputerowego, a prezentowane rysunki, tabele i wykresy zostały przygotowane w sposób zapewniający właściwy odbiór pracy. Biorąc powyższe pod uwagę, stwierdzam, że pod względem formalnym rozprawa została poprawnie przygotowana i nie budzi zasadniczych zastrzeżeń.

6. Ocena merytoryczna pracy

Dokonując oceny merytorycznej strony pracy naukowej, jaką jest rozprawa doktorska, należy wziąć pod uwagę kilka kryteriów, w tym m.in. wagę i oryginalność podejmowanego tematu, umiejętność postrzegania badanych zjawisk co znajduje odzwierciedlenie w formułowym celu (celach), umiejętność prowadzenia badań empirycznych i zastosowane metody badawcze, wartość i poprawność sformułowanych wniosków oraz struktura pracy. Biorąc pod uwagę zaprezentowane rozważania, należy stwierdzić, iż recenzowana rozprawa spełnia wszystkie powyższe kryteria.

Rozprawa jest opracowaniem oryginalnym i nowatorskim. Przejawia się to przede wszystkim w zakresie zdefiniowania problemów badawczych, określenia celów i pytań badawczych. Zarówno część teoretyczna pracy, metodologiczna, jak i empiryczna zasługuje na wysoką ocenę. Autor wykazał się dużą umiejętnością jasnego przedstawienia wielu zagadnień, stosunkowo rzadko podejmowanych w piśmiennictwie polskim, tak od strony teoretycznej, jak i praktycznej. W warstwie teoretycznej szczególnie istotna jest krytyczna ocena analizowanych zjawisk oraz prezentowania własnych przemyśleń i propozycji. Na szczególne podkreślenie zasługuje warstwa metodologiczna i empiryczna rozprawy. Autor wykazał się dużymi umiejętnościami zarówno formułowania pytań badawczych, jak też ich weryfikacji, poprzez właściwe zaplanowanie i realizację badań empirycznych. Należy podkreślić, iż część metodologiczna i empiryczna rozprawy wzbogaca dotychczasową wiedzę w obszarze polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Również wnioski, rekomendacje oraz autorski model polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach., można uznać za wartościowe i szczególnie cenne z punktu widzenia teorii i praktyki gospodarczej.

Podsumowując, stwierdzam, iż recenzowana rozprawa posiada wiele walorów. Do najważniejszych z nich zaliczam :

- podjęcie oryginalnej i nowatorskiej tematyki,
- właściwe określenie luki badawczej,
- obszerny przegląd literatury przedmiotu, zarówno krajowej, jak i zagranicznej,
- określenie roli osób z niepełnosprawnościami w globalnym ekosystemie,
- zaprezentowanie instrumentów wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami w Europie i w Polsce,
- starannie zaplanowany proces badawczy,
- analiza determinant wyboru środowiska pracy przez osoby z niepełnosprawnościami,
- analiza determinant przyczyniających się do zwiększenia aktywności osób z niepełnosprawnościami,
- opracowanie autorskiego modelu polityki państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach,

- zaprezentowanie wiele ważnych wniosków i rekomendacji dla teorii i praktyki gospodarczej.

Ostateczna konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska mgr. inż. Dominika Czerkawskiego *pt. „Polityka państwa na rzecz osób z niepełnosprawnościami w mikro, małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce”*, została przygotowana pod opieką promotora i promotor pomocniczej oraz wskazuje na ogólną i szczegółową wiedzę teoretyczną Doktoranta w zakresie nauk społecznych, w dyscyplinie nauk o zarządzaniu i jakości. Jest rozprawą nowatorską o cechach oryginalności oraz odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim. Wnioskuje o jej przyjęcie oraz dopuszczenie Autora rozprawy do publicznej obrony.

Krystyna Poznańska

